

IV

Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica

(Acord del 10 de març de 2017)

El 10 de març de 2017 la Secció Filològica aprovà el document «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica», elaborat per la Comissió d'Estandardització, el qual es reproduïx a continuació.

Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica

La Secció Filològica ha explicat al llarg dels darrers anys els criteris sobre la variació geogràfica i funcional en què es fonamenten les seves orientacions normatives, especialment en les introduccions als documents de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* relatius a la fonètica (1990) i la morfologia (1992). Més recentment, el Ple de la Secció va plasmar també en un document les característiques del seu model de llengua (2 de juliol de 2010) i els criteris sobre la variació i la prescripció aplicats en la nova *Gramàtica de la llengua catalana* (2016). Finalment, en la delimitació dels criteris en què s'ha de basar el futur diccionari normatiu de l'IEC, la Secció va tractar també de les etiquetes que s'hi hauran d'utilitzar per a la caracterització dialectal i funcional de les entrades.

Com a resultat d'aquestes reflexions, la Secció Filològica ha volgut recollir en un document el conjunt d'aquests criteris sobre la variació i la prescripció, a fi d'assegurar la consistència sistemàtica entre ells i fer-los assequibles a qualsevol persona que vulgui tenir-ne un coneixement acurat.

Aquesta és la finalitat del document que segueix, en el qual es detallen, en primer lloc, els conceptes generals: l'entitat de la varietat estàndard de la llengua i les seves relacions amb les altres varietats; la interacció entre la norma social, la varietat estàndard i les propostes normatives; la variació interna que es pot observar en la mateixa varietat estàndard, i la necessitat de fer un ús coherent de les opcions que presenta aquesta variació.

En segon lloc, s'hi exposen els criteris seguits en les orientacions normatives per al tractament de la variació, tant pel que fa a la variació territorial com per a la variació funcional o la de caràcter evolutiu.

Finalment, el text dona compte del valor que cal atribuir als termes referents a les recomanacions prescriptives i es completa amb unes taules en què es detallen les etiquetes usades en la variació i la prescripció.

Confiem que aquestes precisions seran útils a tots aquells que desitgin conèixer el sentit concret i l'abast dels conceptes referents a la variació i la prescripció, de la mateixa manera que han contribuït en el si de la Secció a compartir una consciència més clara de la funció i de les implicacions de les pròpies orientacions normatives.

I. CONSIDERACIONS GENERALS

Varietat estàndard. Relacions amb les altres varietats

Hom ha definit l'estàndard¹ com la varietat codificada d'una llengua que serveix per a les múltiples i complexes necessitats comunicatives d'una comunitat lingüística que ha aconseguit o vol aconseguir la modernització. S'han subratllat dues propietats de la varietat estàndard, que ja havia identificat l'Escola de Praga: l'*estabilitat flexible* (les seves característiques estan establertes, però s'adapten als canvis i el desplegament de nous usos) i la *intellectualització* (la capacitat de desplegar noves capacitats expressives més detallades i precises a mesura que ho requereixen els usos especialitzats). L'estabilitat flexible reclama el reajustament sistemàtic constant de les característiques de l'estàndard. La intellectualització requereix, complementàriament, una creativitat permanent.

En relació amb les altres varietats, l'estàndard és la *varietat supradialectal* de la llengua (la varietat general o comuna), tal com es configura en l'ús real, en la mesura que es consolida la comunicació entre tots els parlants. Històricament, la comunicació supralocal es feia sobretot per escrit, i la varietat comuna s'anomenava *llengua literària*.² Modernament, els mitjans audiovisuals han adquirit un paper rellevant en la comunicació supralocal i la modalitat oral de la varietat estàndard té una gran transcendència social.

Evidentment, l'estàndard —o la *llengua estàndard*— no és **tota** la llengua, sinó que, de fet, funciona com una més de les seves varietats: de la mateixa manera que cada dialecte es caracteritza pels trets associables a un grup humà determinat (i l'idiòlecte a una persona concreta), la varietat estàndard es pot considerar el dialecte corresponent al conjunt de la comunitat lingüística, caracteritzat pels

1. Paul L. GARVIN, «A conceptual framework for the study of language standardization», *International Journal of the Sociology of Language*, 100-101 (1993), p. 37-54. L'autor especifica que es tracta de la versió revisada de la ponència que va presentar al Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1986.

2. Aquesta denominació reflecteix la importància de les obres literàries en la comunicació supraregional, però no fa referència tan sols a la llengua de la literatura creativa —oral o escrita—, sinó a la llengua escrita de difusió general.

trets que comparteixen tots els parlants com a disponibles en les comunicacions supraregionals i que faciliten la intercomprensió. Diferents estudis sobre les funcions de l'estàndard coincideixen a constatar que internament actua com un factor de cohesió o unificador respecte als diferents parlars i que envers les altres llengües fa un paper separador, de distinció i delimitació.

La varietat estàndard no és un producte acabat, sinó una producció social en curs, que evoluciona i s'autoregula d'acord amb les necessitats comunicatives generals de la comunitat lingüística. Aquesta funció d'intercomunicació general fa que al llarg del temps la varietat estàndard tendeixi a incorporar elements de diferents varietats dialectals i presenti un cert grau de *variació interna*, amb opcions fonètiques, gramaticals, lèxiques o fraseològiques predominants en una o altra regió. En la mesura que la comunicació interdialectal és més intensa i diversificada, es tendeix a reduir la variació merament formal (el polimorfisme sense funcionalitat clara) i en canvi es desplega la variació que té funcionalitat significativa o expressiva.

El mateix relleu públic que tenen les ocasions en què es produeix la comunicació supralocal fa que la varietat estàndard i els trets que la caracteritzen vagin associats a un *valor referencial* i de *prestigi social*, que es veu potenciat per la codificació. Per això la varietat estàndard es considera un model de llengua. Això no exclou que determinats trets tinguin un prestigi social diferent, regionalment o fins i tot localment.

L'existència d'opcions regionalment predominants dins de la varietat estàndard fa que de vegades es parli de diversos *estàndards regionals*, però aquesta concepció no s'ajusta a la distribució territorial de la variació, que no sempre coincideix amb les regions delimitades per criteris geogràfics —i molt menys amb les demarcacions administratives. Convé evitar, per tant, que aquesta referència a estàndards regionals afavoreixi la compartimentació administrativa de la llengua. Per raons semblants també és convenient evitar de referir-se com a estàndard a les opcions pròpies del català central i tractar de *paraestàndards* les pròpies d'altres regions. Hi ha una sola varietat estàndard, que presenta variacions internes, regionals o locals, que anomenarem *modalitats de l'estàndard*, sense blocs territorials compartimentats o jerarquitats.

Des d'un punt de vista personal o local, convé entendre que no hi ha cap raó perquè la varietat estàndard supleixi o substitueixi la varietat dialectal pròpia: s'incorpora al repertori verbal de cadascú i de cada lloc com un recurs disponible i imprescindible per a les comunicacions supralocals o especialitzades, però no és necessari ni convenient que tendeixi a ocupar el lloc de les altres varietats en tots els contextos d'ús. Val la pena, doncs, superar dos prejudicis inversos: el que creu que la varietat estàndard s'ha de generalitzar en totes les situacions comunicatives i el que es resisteix a la difusió i l'ús de la varietat estàndard perquè tem que

suplanti la varietat local pròpia. El fet que la varietat estàndard sigui prestigiosa i disposi d'un alt valor funcional, la fa imprescindible en tota cultura moderna, però no li atorga una superioritat excoent respecte a les altres varietats i els parlars col·loquials, els quals aporten el dinamisme creatiu i expressiu de la llengua, indispensable per a l'evolució global satisfactòria d'un idioma.

Norma social, varietat estàndard i normativa

La selecció de les característiques de la varietat estàndard es defineix en l'ús real, com una norma de caràcter social entesa com a conjunt d'usos lingüístics normals i habituals, sense que respongui necessàriament a una intervenció deliberada. En la mesura que hi ha uns àmbits de comunicació supradialectal, es produeix un procés d'anivellament i d'estandardització en bona part espontani, per més que hi ha territoris, poblacions, institucions, entitats, mitjans i fins i tot persones rellevants que hi tenen una influència especial i actuen com a models de referència en la configuració d'una idea compartida de bon ús.

Tanmateix, aquestes normes socials no solen ser homogènies en el conjunt de la comunitat lingüística, ni són tampoc prou visibles, completes o consistents. Això justifica la intervenció conscient sobre l'evolució de la varietat estàndard, que consisteix a explicitar sistemàticament les normes socials i proposar —amb caràcter orientatiu o prescriptiu— les convencions idònies per als aspectes no resolts per les normes socials. Modernament, com succeeix en altres llengües, la comunitat lingüística catalana ha assumit un referent acadèmic normatiu, l'Institut d'Estudis Catalans. La intervenció normativa institucional té una importància decisiva, però la configuració de la varietat estàndard no depèn exclusivament de l'activitat institucional o d'un grup social determinat, sinó que és una producció social col·lectiva, en la qual intervenen, com dèiem, grups socials, organitzacions i persones molt diverses. És així com s'opera una mena de filtratge selectiu de les opcions idònies per a les comunicacions supraregionals, amb la intervenció dels parlants que tenen una competència funcional suficient i participen en la comunicació pública de manera significativa, sovint anònima i no especialitzada.

L'estandardització avança, doncs, com a resultat de la interacció constant entre les normes socials establertes en els usos supradialectals prestigiosos i les orientacions normatives, que proposen les opcions que es consideren més adequades per a superar les fluctuacions, discrepàncies o llacunes que presenten les normes socials observables en l'ús real. En la mesura que aquestes orientacions normatives són assumides col·lectivament, la norma social tendeix a coincidir amb la norma prescriptiva, la qual, al seu torn, observa l'evolució de la norma social i readapta les seves propostes en funció de noves necessitats.

Paral·lelament, hi ha moltes convencions o normes d'ús que emanen de cercles o corporacions d'usuaris i no formen part de la prescripció normativa, sinó que es despleguen i s'estableixen en els diferents gèneres de comunicació, i també en els diversos registres de la varietat estàndard, amb l'elaboració funcional dels llenguatges especialitzats i amb la diversificació dels estils que neix del cultiu de la llengua en un nombre creixent de contextos d'ús. Per exemple, l'organització tipogràfica dels escrits va més enllà de les normes ortogràfiques, la terminologia arriba a convencions d'especialitat que ultrapassen el lèxic general i les convencions de l'anomenat *llenguatge no sexista* no són part de la normativa gramatical o lèxica. No es pot tendir a estendre la idea de prescripció normativa a tots els camps de les convencions del llenguatge, ja que tenen una complexitat inassumible per als usuaris corrents de la llengua: són necessàries per als especialistes d'un camp determinat, però sobrepassen la competència normativa d'un usuari mitjà.

La variació interna de l'estàndard

La varietat estàndard, com hem dit, no és homogènia en el conjunt dels territoris de la llengua ni en totes les situacions de comunicació, sinó que presenta un cert grau de variació interna, sobretot geolectal i funcional (però en certa mesura també social i generacional o evolutiva), una variació que delimiten, en primer lloc, els mateixos criteris de bon ús compartits pels parlants prestigiosos, i que les orientacions acadèmiques expliciten i completen.

Aquestes orientacions sobre l'estàndard complementen la normativa per tal d'ordenar la variació interna de l'estàndard amb indicacions sobre la utilització més adequada de les variants disponibles segons les situacions, a partir dels usos més acreditats i consolidats.

D'altra banda, són orientacions que no creen *ex novo* uns criteris, sinó que identifiquen, seleccionen i expliciten —argumentadament quan convé— les preferències preexistents en el bon ús. Aquest és el sentit composicional de la varietat estàndard: no és una selecció factícia de trets dels diferents parlars que arbitràriament elaboren uns especialistes, sinó l'explicitació dels recursos consolidats en l'ús supralocal per factors de prestigi social, de sistematicitat i de valor funcional, significatiu i expressiu, superant els particularismes que a vegades exageren el valor emblemàtic de variants merament formals.

Aquest model de participació plural i confluent en l'estandardització lingüística afavoreix la identificació dels usuaris sense restringir la seva opció estilística per unes solucions més generals o més específiques dins de la varietat estàndard.

En la consideració de la *variació territorial* de l'estàndard, és lògic que es tinguin en compte les coincidències entre les grans varietats dialectals del català,

però sense oblidar que en molts de casos les afinitats no es donen entre fets absolutament generals en el territori de cadascun dels dialectes, sinó entre àrees parcials d'aquests territoris. D'altra banda, aquestes afinitats no sempre coincideixen amb els límits de les cinc àrees dialectals identificades tradicionalment (central, valencià, balear, nord-occidental i septentrional). És el cas de les afinitats entre els parlars catalans i valencians de la diòcesi de Tortosa o de les que hi ha entre els parlars valencians i l'eivissenc. És convenient que la consideració de la variació territorial no afavoreixi la compartimentació —inexacta i contraproduent— en modalitats regionals de la varietat estàndard pretesament homogènies i coincidents amb les demarcacions administratives.

Pel que fa a la *variació funcional*, es poden identificar dins de la varietat estàndard les característiques específiques de les diverses situacions comunicatives, amb els registres i gèneres corresponents.

Així, segons els camps de coneixement, hi podem observar graus diferents d'especialització, dins de la distinció més visible entre el llenguatge corrent i els llenguatges d'especialitat.

Els diferents modes de comunicació donen lloc també a trets específics del llenguatge oral o del llenguatge escrit, amb complexes relacions entre uns i altres (textos que són escrits per a ser dits com si no fossin escrits, per exemple). Els modes de producció espontanis mostren, com és lògic, característiques sobretot fonètiques i sintàctiques molt diferents dels textos planificats o verbalitzats acuradament. L'espontaneïtat del llenguatge col·loquial i la precisió de la dicció poètica o el recitat litúrgic poden il·lustrar els extrems d'aquesta gradació.

El propòsit o la intencionalitat de la comunicació condueix a uns tipus determinats de text —dialogal, expositiu, descriptiu, narratiu, argumentatiu...—, cadascun amb unes característiques específiques.

I d'una manera especial el grau de formalitat de la comunicació influeix en les característiques del llenguatge adoptat. La formalitat és també una gradació o contínuum, que depèn de la situació comunicativa —des de la intimitat privada fins a la solemnitat pública— i bàsicament de les relacions interpersonals entre els interlocutors —que varien des de la més pròxima familiaritat fins al respecte més distant. Les formes de tractament (*tu, vós, vostè, distingida senyora...*) o l'ocultació de les primeres i segones persones (*l'autor d'aquest treball* —com a primera persona—, *els qui segueixen aquest programa* —com a segona persona—) són mostres indicatives d'aquestes distincions.

A efectes pràctics, en aquest contínuum de les variacions de formalitat dins de la varietat estàndard, resulta convenient distingir tres nivells, com ja fan les orientacions de la Secció Filològica: formalitat alta, formalitat mitjana (no marcada) i formalitat baixa.

Aquests factors de variació que acabem d'exposar no es presenten associats aleatòriament en la realitat dels usos, sinó que s'hi observen unes correlacions habituals: els textos especialitzats, sobretot els planificats, o propis dels actes públics en què hi ha desconeguts, tendeixen a ser formals i a usar la varietat estàndard, mentre que els diàlegs sobre temes corrents en situacions privades i entre coneguts fàcilment usen un llenguatge poc formal i propens a l'adopció de la varietat dialectal pròpia.

També és cert que tradicionalment les comunicacions supraregionals s'han vinculat sobretot a la formalitat, però cal observar que modernament la varietat estàndard no es limita als usos més formals. En els mitjans de comunicació hi ha espais de difusió supralocal, especialment orals, que adopten un to poc formal amb la finalitat de crear una relació de proximitat entre els interlocutors i amb les audiències.

Així, en la relació entre la formalitat i l'espontaneïtat del discurs, cal tenir en compte que la formalitat no sempre acompanya els discursos preparats o no espontanis (com pot passar amb els diàlegs informals d'espais dramàtics), ni la baixa formalitat va necessàriament associada a l'espontaneïtat (com és el cas de determinats oradors experimentats). Hi ha usos formals espontanis o no, i usos que no són espontanis, sinó preparats perquè tinguin un to poc formal. Pensem també en gèneres com el debat, la tertúlia o l'entrevista.

Tot això fa pensar en la necessitat de distingir, al marge dels registres formals de l'estàndard, unes característiques específiques d'un estil estàndard col·loquial —que alguns anomenen col·loquial mediatitzat o col·loquial de ficció—, a fi de concretar quins trets poden considerar-se col·loquialismes generals —gerundis en *-guent* (*poguent*), l'article neutre *lo* (*lo més estrany és això*) o determinades construccions sintàctiques (*Ets el responsable de que hagi caigut*, *La veïna que el seu marit és mecànic*)— i quins s'han de considerar formes col·loquials exclusivament dialectals —*sapiguer* (o *sebre*), *dugues* (numeral), *vem* (per *vam*), *estodiar*, etc.— o bé interferències d'altres llengües.

L'ús coherent de la variació

És habitual que cada usuari utilitzi la seva pròpia modalitat de l'estàndard en comunicacions supralocals i supraregionals, tant si s'adreça a una audiència lingüísticament uniforme (situació cada vegada menys freqüent) com si l'auditori és heterogeni. Ara bé, en l'elecció de les opcions disponibles en la variació interna de l'estàndard, els usuaris han de mantenir la coherència gramatical i estilística adequada a la situació comunicativa. En principi, no és coherent que en un mateix text o discurs alternin indiscriminadament pronúncies, formes o cons-

truccions pròpies de modalitats diferents de la varietat estàndard. Tanmateix, en tots els processos d'anivellament de la variació lingüística es produeixen usos en què poden aparèixer justificadament opcions diferents: un text redactat en una modalitat estàndard es pot llegir amb l'accent d'una altra, com també es poden usar expressions més generals dins de textos basats en una varietat estàndard territorial.

Encara que un locutor es dirigeixi a un conjunt d'oients heterogeni pel que fa als orígens geogràfics, sol conservar bona part de les formes pròpies del seu parlar, tot mantenint una certa formalitat que privilegia formes tradicionals de prestigi, que solen ser conegudes receptivament per l'auditori. Cal tendir a un ús coherent de la variació, però és inevitable un cert grau d'intercanvi entre les modalitats territorials de l'estàndard: segons les situacions i els àmbits de comunicació, un parlant usa ocasionalment trets que no són habituals en la seva modalitat estàndard (pronúncies com *-itzar* [idzá(r)] o [izá(r)], l'emmudiment o sonorització de la *-r* final; formes com *seva/seua*, *agradés/agradàs/agradara*; mots com *mirall/espill*). En certa manera, algunes d'aquestes tendències afavoreixen l'estandardització, ja que hi ha opcions de modalitats de l'estàndard diferents de la de l'usuari que cal considerar disponibles per a tots els parlants i que tendeixen a superar la fragmentació de la varietat comuna.

En el cas del lèxic aquest intercanvi recíproc és especialment aconsellable, si no es tracta de simples variants formals (com *hui/avui* o *llanda/llauna*), sinó de mots susceptibles d'aportar un valor significatiu, funcional o estilístic més específic i enriquidor per al conjunt de la comunitat, com és el cas de *llevar/treure* o *traure*, *gat/moix* o *mosquit/moscard*, per exemple.

II. EL TRACTAMENT DE LA VARIACIÓ EN LES ORIENTACIONS NORMATIVES

Com diu l'acord de la Secció Filològica sobre el model de llengua (2 de juliol de 2010), és lògic que en la concreció de les orientacions normatives i de les propostes referents a l'estàndard oral s'usin indicacions específiques en cada cas —pronúncia, ortografia, gramàtica, lèxic... Evidentment, cal assegurar una coherència general entre els criteris i les etiquetes o marques que organitzen la variació, en el conjunt de les orientacions de la Secció.

Per al conjunt de la comunitat i per a cadascun dels parlants, és important per a l'evolució del procés d'estandardització que s'asseguri l'estabilitat de la distribució sistemàtica del repertori de varietats tal com s'ha establert socialment al llarg del temps, en correspondència amb les diverses situacions comunicatives (generals o locals, de formalitat més alta o més baixa). Trastocar aquesta ordenació del repertori pot generar una confusió considerable, com va passar, per exem-

ple, a les Balears amb l'intent d'estendre forçadament l'article salat en comunicacions formals supralocals no espontànies com els noticiaris de la radiotelevisió, en contra de la utilització secular de l'article formal en aquest tipus de contextos. En realitat, aquesta ordenació sistemàtica de la variació no implica una jerarquització entre les varietats, sinó el manteniment de l'adequació funcional de cadascuna de les opcions amb el seu context d'ús habitual.

L'ordenació de la variació territorial

En la caracterització dels trets de variació territorial és habitual distingir l'origen i el grau de difusió de cada cas, que pot ser més general o més local. Aquest ha estat el sentit de les etiquetes *àmbit general* i *àmbit restringit*.

En el primer cas, es feia referència a trets compartits almenys per dues de les cinc grans varietats de la llengua (balear, central, nord-occidental, septentrional i valencià). Els trets específics d'una sola d'aquestes àrees eren considerats d'àmbit restringit.

En l'exposició del sentit d'aquestes etiquetes s'aclaria que, tant en un cas com en l'altre, es tracta de casos dotats de prestigi social en la modalitat estàndard de les zones respectives:

Són considerats propis d'un àmbit restringit aquells trets característics d'un determinat dialecte però proveïts de prestigi en el seu àmbit [...].³

Amb la noció *àmbit restringit* es feia referència, doncs, a l'**origen** d'aquests trets, mentre que la **difusió** del seu ús podia estendre's a qualsevol àmbit:

[...] la forma que és qualificada d'àmbit restringit pot ésser usada fora del seu àmbit, perquè forma part de l'estàndard, però l'usuari ha de tenir present que no és la d'ús més general.⁴

Tot i això, la introducció de la idea d'àmbit comporta algunes dificultats, especialment si se'n fa una interpretació mecànica, basant-se, com dèiem abans, en una delimitació estricta de cinc —i només cinc— àrees dialectals. Sembla preferible referir-se al caràcter més general o menys dels diversos trets, sense donar peu a la confusió entre l'origen local (àmbit restringit) i la innecessària restricció de

3. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica* (p. 12).

4. *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia* (p. 12). Tanmateix, la proposta de fonètica presentava com a recomanables els trets d'àmbit restringit «quan la locució va dirigida a un auditori lingüísticament uniforme».

l'àmbit d'ús d'aquests trets. En definitiva, per a la inclusió en la varietat estàndard té més valor la consideració social que la distribució originària dels trets.

Així, per exemple, encara que la reducció dels finals esdrúixols en *-ia > -i* (*història > histori, gràcies > gracis*) és força estesa en els parlars balears i els septentrionals, no per això aquest tret es considera propi de l'àmbit general, ja que els parlants competents no l'han considerat tradicionalment com a adequat en la varietat estàndard (sense que calgui considerar-lo per això *vulgar*). Inversament, encara que només són habituals en els parlars balears els finals *-am, -au* de les persones 4 i 5 del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació —*menjam, menjau*— (i també les formes que mantenen la vocal temàtica *-a-* en l'imperfet de subjuntiu: *menjàs, menjassis...*), els parlants balears competents no hi renuncien en usar la varietat estàndard, dins o fora de les Balears. Com dèiem abans, l'extensió geogràfica originària d'un tret lingüístic no és tan determinant perquè es consideri inclòs en la varietat estàndard com el reconeixement del seu prestigi social i de la seva funcionalitat en les comunicacions supraregionals.

Això també explica que hi hagi trets de la modalitat central de l'estàndard que han esdevingut habituals en la varietat estàndard més general (i que ja no es poden adjectivar com a *exclusius*), a causa del pes demogràfic i cultural d'aquella àrea, que és on es troben els principals centres emissors de comunicacions supraregionals.

És convenient, en definitiva, prescindir de l'etiqueta *àmbit restringit*, que indueix a creure que un tret **originari** d'una sola regió convé que quedi restringit i només sigui usat en la varietat estàndard dins d'aquella regió, i davant d'auditoris lingüísticament uniformes. Això confereix als trets d'àmbit restringit una connotació de poc recomanables en la comunicació supraregional que resulta inexacta, innecessària i contraproduent. En realitat, la progressió de les formes més generals avança de manera natural en la mesura que hi ha espais de comunicació supraregionals, i en el cas del lèxic, com dèiem, la restricció territorial segons l'origen dels mots pot ser contraproduent per a l'enriquiment dels recursos lèxics disponibles per al conjunt de la comunitat. Certament, hi ha casos de variants formals (*tomaca, tomata, tomàtec, tomàquet, tomàtiga...*) en què convé tendir a les formes més generals, però en altres casos sembla desitjable la coexistència tendent a una especialització semàntica o estilística: *mescla/barreja, rompre/trencar...*

L'ordenació de la variació funcional

La variació funcional depèn d'una pluralitat de factors, per més que un dels més rellevants és el grau de formalitat. En aquest cas, sembla plenament encertada l'opció —adoptada en els criteris per al nou diccionari normatiu o per a la

nova gramàtica— d'establir tres graus de formalitat: un nivell elevat o de formalitat alta (*sostroure* o *sostreure*); un nivell neutre o no marcat, de formalitat mitjana (*robar*), i un nivell de formalitat baixa o informal (*pispar*). No resulta convenient la caracterització que s'havia fet en algun cas de la varietat estàndard com a vinculada a dos graus de formalitat, formal o informal, entenent aquest darrer com a no marcat.

En algun cas pot ser adient la introducció, en el marc de la distinció primordial entre els trets adequats en registres formals, de conceptes més precisos (o específics): llenguatge literari o poètic —*les amors*, per exemple. De manera semblant, també dins dels registres informals hi pot haver trets propis de llenguatge infantil —*bobò*—, argòtic —*xungo*, *endrapar*— o vulgar —*emmerdar*. La consideració de *colloquial* es relaciona més aviat amb el mode de producció del discurs propi dels usos orals espontanis poc formals (o, com hem dit abans, quan es vol crear una sensació d'espontaneïtat poc formal, a vegades també en els escrits). De manera inversa, l'elocució acurada sol aparèixer en els usos orals més formals.

La variació evolutiva o generacional

També resulta necessari en algun cas, i així es fa en el nou diccionari i la nova gramàtica, caracteritzar determinats trets lingüístics com a més innovadors o més recessius o arcaics; així es fa amb l'ús recent de *estar* en lloc del tradicional *ser* en alguns enunciat:

Per a indicar únicament l'estat civil o laboral (*casat*, *solter*, *jubilat*) o la característica d'una persona (*calb*, *cec*, *sord*, *coix*, *manc*) és preferible no apartar-se de l'ús tradicional amb *ser*: *El senyor Pla és solter/jubilat/calb*. Aquest ús contrasta amb el de *estar*, que subratlla un canvi (a vegades passatger) en casos com *Tinc el marit fent negocis a la Xina: estic soltera*, *Perdona: acabo de baixar de l'avió i estic sord* o *Dels vint que ens hem trobat al dinar d'enguany, deu ja estan jubilats*. L'adjectiu *casat*, quan porta un complement comitatiu, apareix generalment amb *estar*: —*Sou casat o divorciat?* —*Estic casat amb una pianista grega*.⁵

Entre les innovacions, un apartat que mereix una atenció específica són els elements adoptats d'una altra llengua, que poden ser refusats com a interferències innecessàries o pertorbadores per al sistema, o bé ser incorporats i a vegades

5. *Gramàtica de la llengua catalana*, § 22.3.1.2c (p. 870).

també adaptats formalment (en la grafia, la pronúncia, la forma o les funcions gramaticals). Els criteris relatius als manlleus lèxics van ser discutits per la Secció Filològica i es troben als *Documents, III* (p. 37-38).

També pot resultar útil, en un context social multilingüe i de canvis lingüístics accelerats, que en el procés d'aprenentatge de la llengua s'identifiquin i s'exercitin els mecanismes de creativitat genuïna, com a part de la competència lingüística i l'autonomia dels usuaris.

III. LA PRESCRIPCIÓ

En l'exposició dels textos normatius o de les orientacions relatives a l'estàndard, la Secció Filològica ha tendit a descriure els trets que es consideren plenament acceptables sense assignar-los una qualificació específica, sobretot quan corresponen a la llengua general o varietat estàndard. Si la valoració d'aquests trets se circumscriu a unes determinades varietats territorials o funcionals, pot anar acompanyada d'una especificació —per exemple, indicant que són propis d'uns parlars o d'uns registres concrets—:

També és general l'elisió de la preposició davant de la substantiva introduïda per *que* si el nom o l'adjectiu selecciona la preposició *en* o *amb* (amb independència que puguin alternar amb *de* o *a* amb infinitiu). Tenim, per exemple, *la confiança en una cosa* i *confiat en una cosa*, en què el complement apareix introduït per una preposició, però *La confiança que em concedirien el crèdit era desproporcionada* i *Confiat que aprovaria, no em vaig preparar la prova*. Igualment tenim *No estan conformes amb la publicació de les dades*, però *No estan conformes que les dades siguin públiques*. Tot i això, també es pot donar el manteniment de *en* o *amb* davant de la conjunció *que* en registres informals i estils pròxims a la llengua espontània.⁶

En el cas del diccionari, la inclusió o l'exclusió reflecteixen en principi el criteri prescriptiu. Tanmateix, cal tenir en compte que la no inclusió d'alguns elements en el diccionari normatiu no correspon necessàriament a una exclusió explícita. Inversament, hi ha elements inclosos en el diccionari que són objecte d'una delimitació de les condicions d'acceptabilitat per mitjà d'etiquetes o marques d'ús.

La nova gramàtica, al seu torn, presenta els trets de la llengua general o de parlars concrets sense consideracions prescriptives explícites quan no s'hi obser-

6. *Gramàtica de la llengua catalana*, § 26.4.1.1b (p. 1003).

ven vacil·lacions o variacions que reclamen una clarificació. Si és així, es presenten les opcions secundàries —en general o en uns determinats parlars— com a *acceptables* (especificant en quines condicions) o indicant que hi ha una opció *preferible*:

Aquest fenomen, conegut com a iodització o ieisme històric, és acceptable en els parlars en què és propi, llevat dels registres més formals, en els quals convé adoptar la pronúncia amb lateral palatal. No és acceptable, en canvi, la substitució generalitzada de la lateral palatal per la semivocal palatal; per exemple, la pronúncia de *llàgrima*, *ella* i *coll* com a [j]àgrima, e[j]a i co[j].⁷

En els casos en què la prescripció és negativa, s'indica que els trets s'*eviten* (quan la llengua general sol fer-ho en l'ús real) o que *no són acceptables* (normalment, perquè no són propis del català):

Amb tot, en els registres formals s'evita el contacte de la preposició i la conjunció o bé elidint la preposició (*L'allusió que m'hagi enfadat...*) o bé intercalant-hi algun element (*L'allusió al fet que m'hagi enfadat...; Els meus amics són contraris a acceptar que els obliguin a sortir demà*).⁸

En qualsevol cas, sembla convenient tendir a un nombre mínim d'etiquetes prescriptives, com s'ha fet en aquests casos. La qualificació *admissible* (aplicada a formes secundàries en una determinada varietat) pot ser fàcilment substituïda per *acceptable*, i l'etiqueta *no recomanable* per *no acceptable* o per consideracions més matisades de manca d'*adequació* en una determinada varietat, si és el cas.

7. *Gramàtica de la llengua catalana*, § 4.2.5 (p. 62).

8. *Gramàtica de la llengua catalana*, § 26.4.1.2c (p. 1003-1004).

ANNEX

*Etiquetes descriptives de la variació i la prescripció***Variació**

<i>Termes preferents</i>	<i>Altres designacions</i>	<i>Termes menys adequats</i>
Varietat estàndard	Estàndard, llengua estàndard, llengua general, llengua comuna	Llengua literària, varietat referencial (proposta no plenament consolidada en l'ús)
Modalitat/s regional/s (o local/s) de la varietat estàndard	Trets regionals o locals opcionals dins de la varietat estàndard	Estàndard/s regional/s, paraestàndard/s
Trets (més) generals	Trets propis de la llengua general	Trets d'àmbit general
Trets propis o específics de parlars locals (o regionals) determinats		Trets d'àmbit restringit
Nivell de formalitat alt	Formalitat elevada, molt formal	Llengua formal
Sense marca de formalitat	Formalitat mitjana o neutra	Llengua neutra
Nivell de formalitat baix	Informal	Llengua familiar
Registres col·loquials		Registres orals espontanis (no són necessàriament col·loquials)

Prescripció

<i>Termes preferents</i>	<i>Altres designacions</i>	<i>Termes menys adequats</i>
Acceptable (acceptar) —al costat d'alguna opció preferible	Forma acceptable	Admissible (admetre)
No acceptable	S'evita, no [és] correcte, cal evitar	No recomanable, no aconsellable, convé evitar
Preferible		Recomanable, convé mantenir, adoptar